

UVODNA RIJEČ

Ova knjiga proizašla je iz našega zajedničkoga bavljenja pragmatičkim temama te preispitivanja mogućnosti koje pruža primjena jezičnih tehnologija pri proučavanju jezika u upotrebi. Povezivanje područja naših najužih znanstvenih interesa dovelo nas je do računalne pragmatike – mlade discipline usmjerene na izradu računalnih resursa i alata te njihovu primjenu za potrebe proučavanja raznih pragmatičkih fenomena. Među njima posebno značajno mjesto zauzimaju jezični korpusi. Njihovom se primjenom u pragmatici bavi korpusna pragmatika, koja se počinje razvijati krajem 20. stoljeća. Prije toga pragmatička su se istraživanja zasnivala ili na neovjerenoj jezičnoj građi ili na ovjerenoj jezičnoj građi maloga obima. Primjena korpusne analize u istraživanjima pragmatičkih fenomena predstavlja velik obrat u razvoju suvremene pragmatike, prije svega zbog toga što omogućava otkrivanje i proučavanje obrazaca jezične upotrebe koji kvalitativnim analizama „prolaze ispod radara”.

U prvome dijelu knjige nastojale smo ponuditi opći prikaz lingvističke pragmatike – prikazati područje njezina bavljenja, opisati njezin razvoj te predstaviti najvažnije istraživačke metode koje se primjenjuju u suvremenoj pragmatici. Jedan od središnjih ciljeva ove studije jest ukazati na prednosti, ali i ograničenja računalne i korpusne pragmatike. Teorijski prikaz opće pragmatike s posebnim osvrtom na računalnu i korpusnu pragmatiku u drugome je dijelu knjige popraćen primjerima korpusnopragmatičkih analiza pojedinih gramatičko-pragmatičkih pojava u hrvatskome i srpskome jeziku, kao i prikazom izrade specijaliziranoga korpusa govornih činova s pragmatičkom anotacijom.

*

U nastavku slijedi kratak prikaz sadržaja i strukturne organizacije knjige.

Knjiga je organizirana u dva dijela. Prvi, teorijski dio posvećen je općemu prikazu lingvističke pragmatike (Cjelina 1), pregledu njezina povijesnoga razvoja (Cjelina 2) te metodama prikupljanja i obrade jezične građe koje se primjenjuju u pragmatičkim istraživanjima (Cjelina 3). Posebna pažnja posvećena je prikazu računalne pragmatike i njezina odnosa s područjem obrade prirodnog jezika te predstavljanju korpusnopragmatičkoga pristupa jeziku u upotrebi (Cjelina 4). Drugi dio knjige posvećen je odnosu gramatike i (korpusne) pragmatike (Cjelina 5), a uključuje tri korpusnopragmatičke analize (Cjeline 6–8) te prikaz izrade specijaliziranoga korpusa govornih činova s pragmatičkom anotacijom (Cjelina 9).

(1) Prva cjelina knjige, pod naslovom *Lingvistička pragmatika: prikaz discipline, temeljni pojmovi, jezgrena pragmatička područja*, sadržava opći prikaz pragmatike – njezine definicije, područja bavljenja i istraživačkih ciljeva. Ova cjelina knjige sastoji se od triju poglavlja. Prvo poglavlje posvećeno je prikazu glavnih razlika između užega (angloameričkoga) i širega (europskoga) pristupa pragmatiki. Drugo poglavlje uključuje prikaz temeljnih pragmatičkih pojmova i osnovnih jedinica pragmatičke analize, dok je treće poglavlje posvećeno prikazu pojedinih jezgrenih područja pragmatike: referencijalnost i deiksa, implicitna značenja (implikatura i presupozicija), govorni činovi, konverzacijska analiza i uljudnost.

(2) U drugoj cjelini knjige pod naslovom *Lingvistička pragmatika: kratki pregled razvoja discipline* prikazan je razvojni put pragmatike od njezinih „službenih početaka”, koji se obično vezuju uz Charlesa Morrisa i predstavnike oksfordske škole filozofije običnoga jezika, sve do današnjih dana. Osim toga, raspravlja se o začecima i razvoju *pragmatičke misli* prije „službenih početaka” pragmatike te o razlozima zbog kojih jezik u upotrebi nije bio predmetom najužega lingvističkoga interesa sve do 70-ih godina 20. stoljeća.

(3) Treća cjelina knjige pod naslovom *Istraživačke metode u pragmatiki* posvećena je metodama prikupljanja i obrade jezičnih podataka koje se primjenjuju u pragmatičkim istraživanjima. Cjelina je podijeljena u četiri poglavlja. U prvome poglavlju predstavljene su jedinice pragmatičke analize. Drugo poglavlje uključuje prikaz različitih vrsta neeliciranih i eliciranih jezičnih podataka na kojima se mogu zasnivati pragmatička istraživanja, dok su u trećemu poglavlju predstavljene metode njihova prikupljanja i obrade. U završnome poglavlju slijedi kratka rasprava o etičkim načelima koja se odnose na prikupljanje i obradu jezičnih podataka.

(4) Četvrta cjelina knjige pod naslovom *Obrada prirodnog jezika, računalna pragmatika i korpusnopragmatički pristup jeziku u upotrebi* posvećena je računalnoj pragmatiki – mladoj disciplini koja se bavi teorijskim i praktičnim aspektima razvoja i primjene računalnih resursa i alata za potrebe proučavanja jezika u upotrebi. U prvome poglavlju predstavljeno je područje bavljenja obrade prirodnog jezika (OPJ) te je prikazan odnos između OPJ-a i (računalne) lingvistike. Drugo poglavlje posvećeno je prikazu računalne pragmatike – njezina razvoja, istraživačkih ciljeva i područja bavljenja. U prikazu je posebna pažnja posvećena dvama tematskim područjima računalne pragmatike koja su najuže vezana uz predmete istraživanja provedenih u okviru ove knjige: (1) jezičnim korpusima i korpusnopragmatičkome pristupu jeziku u upotrebi te (2) problemu interpretacije i generiranja govornih činova.

(5) Peta cjelina knjige pod naslovom *Gramatika i (korpusna) pragmatika* posvećena je gramatičkim kategorijama koje su izravno povezane s kontekstom jezične

upotrebe. Cjelina je organizirana u dva poglavlja. U prvome poglavlju raspravlja se o odnosu gramatike i pragmatike te se pobliže prikazuju neke od najistaknutijih pragmatičko-gramatičkih kategorija u hrvatskome i srpskome književnome jeziku. Drugo poglavlje posvećeno je preispitivanju mogućnosti koje pruža korpusnopragmatička metoda za potrebe istraživanja pragmatičkih obilježja i funkcija gramatičkih pojavnosti.

(6) Šesta cjelina knjige pod naslovom *Kategorija (ne)određenosti i pridjevski vid: korpusnopragmatička analiza* posvećena je kontrastivnoj korpusnoj analizi pragmatičkih funkcija i upotrebe određenih i neodređenih pridjeva kao potencijalnih markera (ne)određenosti u hrvatskome i srpskome jeziku. Korpusna analiza provedena je na nasumičnim uzorcima primjera određenih i neodređenih pridjeva iz mrežnih korpusa hrWaC i srWaC. Uzorci su prvo podvrgnuti kvalitativnoj analizi i pragmatičkoj anotaciji, a potom je provedena statistička analiza podataka, čemu je uslijedila interpretacija dobivenih rezultata. Istraživanje je provedeno s ciljem rasvjetljavanja odnosa između kategorija (ne)određenosti i pridjevskoga vida u suvremenome hrvatskome i srpskome jeziku.

(7) Sedma cjelina knjige pod naslovom *Pragmatičke funkcije i obilježja glagola u imperativu: korpusnopragmatička analiza* posvećena je korpusnoj analizi pragmatičkih funkcija, obilježja i upotrebe glagola u imperativu kao primarnoga gramatičkoga sredstva izražavanja semantičko-pragmatičke kategorije imperativnosti u hrvatskome i srpskome jeziku. Korpusna analiza provedena je na nasumičnim uzorcima primjera glagola u imperativu u drugome licu jednine i množine, generiranima iz mrežnih korpusa hrWaC i srWaC. Podaci su obrađeni i interpretirani na jednak način kao u istraživanju prikazanome u prethodnome poglavlju. Istraživanje je provedeno s primarnim ciljem utvrđivanja komunikacijskih funkcija koje glagoli u imperativu vrše u sklopu iskaza, kao i njihovih pragmatičkih obilježja.

(8) Osma cjelina knjige pod naslovom *Načini i sredstva izražavanja direktivnosti: korpusnopragmatička analiza govornih činova* bavi se načinima i sredstvima izražavanja direktivnosti te njihovih pragmatičkih obilježja i funkcija u sklopu govornih činova. Za potrebe ovoga istraživanja izradili smo specijalizirani korpus direktivnih govornih činova s pragmatičkom anotacijom (*Korpus direktivnih govornih činova hrvatskoga jezika, DirKorp*). Govorni činovi prikupljeni su putem *online*-upitnika sa zadacima igranja uloga. Nakon kvalitativne analize govornih činova i njihove pragmatičke anotacije uslijedila je statistička obrada podataka i interpretacija dobivenih rezultata. Istraživanje je provedeno s ciljem utvrđivanja direktnih i indirektnih načina i sredstava izražavanja direktivnosti, njihovih pragmatičkih obilježja i funkcija te frekventnosti njihove upotrebe s obzirom na ne/formalnost komunikacijske situacije i ne/familijarnost odnosa među sugovornicima. Pritom je

posebna pažnja posvećena primjeni strategija uljudnosti s obzirom na okolnosti izvršavanja direktivnoga govornoga čina.

(9) U devetoj cjelini knjige pod naslovom *Razvoj specijaliziranoga korpusa direktivnih govornih činova* (DirKorp) prikazana su obilježja te izrada specijaliziranoga korpusa s pragmatičkom anotacijom, koji je razvijen za potrebe istraživanja predstavljenoga u Cjelini 8 ove knjige.

Zaključna, deseta cjelina knjige uključuje kratak pregled ciljeva ostvarenih u knjizi te sintezu zaključaka proizašlih iz provedenih istraživanja.

Ova knjiga primarno je namijenjena stručnjacima i studentima koje zanimaju suvremeni pristupi proučavanju jezika u upotrebi. Toplo se nadamo da će ovo izdanje pridonijeti daljnjemu razvoju (računalne i korpusne) pragmatike u hrvatskoj znanosti.

*

Od srca zahvaljujemo recenzentima knjige prof. dr. sc. Nives Mikelić Preradović i prof. emer. dr. sc. Ivi Pranjkoviću na vrijednim stručnim savjetima i sugestijama. Također zahvaljujemo Kristini Šekrst na pažljivome čitanju rukopisa i lekturi te Sanji Stojković što je uljepšala naslovnici ovoga izdanja svojim prepoznatljivim i uvijek sjajnim dizajnom. Posebno želimo zahvaliti kolegicama Lidiji Milković, Vanji Gradiški i Anji Ipša na sudjelovanju u istraživanjima u ulozi anotatorica, kao i studentima Filozofskoga fakulteta u Zagrebu koji su sudjelovali u anketi provedenoj za potrebe istraživanja direktivnih govornih činova. Na koncu, hvala našim najbližima na bezuvjetnoj podršci za vrijeme rada na ovoj knjizi.